

Дејана Ђ. Оцић¹
Универзитет у Београду, Филолошки факултет
Београд (Србија)

0/9(497.11)(031.038)(049.32)
Прејледни научни рад
Примљен 26/06/2022
Прихваћен 29/06/2022
[doi:10.5937/socpreg56-38854](https://doi.org/10.5937/socpreg56-38854)

НОВА КЊИГА СРПСКЕ ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ: КОРАК ДАЉЕ У ОБНОВИ НАЦИОНАЛНОГ САМОПОШТОВАЊА

Група аутора, *Српска енциклопедија*, Том III, Књига 2, Демократија–Ђуша. Нови Сад: Магица српска; Београд: Српска академија наука и уметности, Завод за уџбенике, 2021, 976 стр.

Сажетак: При прелиставању недавно штампане друге књиге трећег тома *Српске енциклопедије*, чија издања се појављују од 2010. године, намећу се незаобилазна питања о улози и значају сваке од тих књига и целокупног пројекта за културу српског народа. По својим основним одређењима, *Српска енциклопедија* има потенцијала да отвори, пробуди или освежи знања и сећања на чињенице о српској историји, али и о њеној савремености и перспективи, односно да обнови Србима толико потребну националну самосвест, што је не само један од нужних предуслова за национално самопоштовање, него и основна претпоставка опстанка и развоја.

Кључне речи: *Српска енциклопедија*, национални пројекат, национално самопоштовање, одреднице, илустративни материјал

*Енциклопедија је, њоред осталога, слика о себи
коју једно поколење оставља њојшомцима.*
(Piper, 2015, str. 59)

Објављивањем најновије књиге *Српске енциклопедије* заокружено је шест слова српске азбуке, у оквиру којих су, у виду већих или мањих чланака, изнесена знања о свему што је Редакција те енциклопедије, на основу претходних истраживања и проучавања, сматрала значајним за схватање истине о српском народу. Текстови

¹ dejanaocic@gmail.com

разврстани под тих шест слова смештени су у пет енциклопедијских књига, односно три њена тома. Будући да до сада објављени текстови чине петину азбуке, односно трећину конципираног коначног обима *Српске енциклопедије*, појављивање најновије њене књиге освежава гледање на досадашњи пут који се у том захтевном послу прешао, али указује и на то шта би од тог националног пројекта могло даље да се очекује.

Прва књига првог тома *Српске енциклопедије* изашла је 2010. године, затим су се низале књиге 2011, 2013, 2018, и 2021. године. Припреме за рад на тој енциклопедији, међутим, започете су давно, трајале дуго, у више наврата су заустављане па наново покренуте, уз велику бојазан јавности и самих учесника о извесности и даљем току тог пројекта. Изгледа да ће припреме и планови почети да се реализују постали су извеснији крајем 2005. године, када је донет Закон о *Српској енциклопедији*. За континуирано објављивање *Српске енциклопедије* Законом су задужене важне српске институције: Матица српска, Српска академија наука и уметности, и извршни издавач Завод за уџбенике.

По изласку трећег енциклопедијског тома, деценију и по након доношења закона, намеће се питање: Шта заиста представља и шта нам пружа најновија књига *Српске енциклопедије*?

На готово хиљаду страна, у облику већих или мањих текстуалних целина – одредница, та књига пружа записе о биографијама личности, објашњења и описе топонима, текстове о разноврсним темама и проблемима битним за српски народ. Испод сваке засебне целине² потписан је аутор, потом је наведена и литература којом се потписник текста служио. Списак имена од 532 аутора налази се на почетку књиге. Преглед спискова аутора из осталих књига³ показује да се многи ангажовани аутори понављају, од којих неки нису доживели ни да књига за коју су писали буде објављена, али има и доста нових имена. Ауторе су одабирали и за одређене теме задужили уредници струка, међу којима је распоређена брига о тридесет три области, а који заједно чине Уређивачки одбор, чији је председник Драган Станић (Иван Негришорац) наставио у том послу давно започети пут свог претходника Чедомира Попова, који је дочекао да угледа бар прву књигу *Енциклопедије*. Осим аутора и уредника, део тог великог тима чине и чланови стручних редакција, лексикографске и ликовно-графичке редакције, аутор карата, а том сложеном пројекту допринели су и они који су за потребе енциклопедије уступили материјал или на неки други начин помогли.⁴

Много је чинилаца од којих зависи квалитет енциклопедије и њених појединачних књига и томова: израда и „прочишћавање“ азбучника као темеља сваке енциклопедије, избор аутора и добра подела текстова, прикупљање одговарајућег илустративног материјала, израда карата, редактура, лектура, дизајн странице и избор фонта... На свему томе ради се далеко пре писања и припреме за штампу, а по објављивању квалитет је очигледан ако су задовољени критеријуми као што су прегледност, читкост и естетика страница књижног блока, објективност, тачност и читљивост текстова, али и уједначеност разноликог писаног и илустративног материјала.

² Често је реч и о чланцима различитих аутора, којих у случају већих одредница има две или више.

³ У првој књизи првог тома било их је 511, у другој – 488, у другом тому – 527, док је у првој књизи трећег тома текстове писало 553 аутора.

⁴ Наведени су на месту где се Редакција захваљује појединцима и институцијама.

Уколико се посумња у сложеност подухвата ове врсте, довољно би било подсетити се да његов темељ представља широки избор личности, топонима и појмова који треба да се нађу, кад год то да буде, у целокупној, завршеној и заокруженој енциклопедији. Списак унапред постављених тема, азбучник енциклопедије, одобравају чланови Уређивачког одбора.

„Сачињавање поузданог азбучника обезбеђује најчвршћу основу за обликовање пројекта *Српске енциклопедије*. Азбучником је енциклопедијска грађа одабрана, распоређена и вреднована као тачно утврђени план и пројекат.” (Уређивачки одбор Српске енциклопедије, 2010, стр. 10)

Уједињени списак, у виду тема, треба разврстати по областима које ће уредници струка, уз помоћ својих чланова, доделити ауторима на писање, имајући притом на уму да ће неке од њих бити у надлежности две или више области. Задате теме од аутора ће захтевати много времена, пажљивог читања и преданог истраживања, да би се, у виду текстуалних целина, „обрнутим смером” вратиле назад другим делатницима на рад. Након стручних, редакторских и језичких прегледа и брушења, претходно разврстане теме опет ће се ујединити њиховим враћањем у азбучни ред, у ком ће се „угнездити” обogaћене писаним и илустративним материјалом, да би, сабране за једну књигу, биле послате на прелом и припрему за штампу. Сав тај процес распоређивања почетног азбучника, полако и постепено, како време и остали ресурси одмичу и измичу, наставља се за сваку књигу понаособ.

Најновији, крупан корак у том процесу представља објављивање пете књиге *Српске енциклопедије*, у којој су приказане знамените историјске и савремене личности, међу којима свештена и војна лица, владари, писци, сценаристи, новинари, глумци, режисери, сликари, архитекте, спортисти, трговци, добротвори, правници, историчари уметности, научници, археолози, фолклористи, генетичари, микробиолози, универзитетски професори... Међу биографијама пете књиге *Српске енциклопедије* наћи ће се, сасвим очекивано, и биографија српске краљице Драге Обреновић,⁵ легенде српског глумишта Милене Дравић, фрулаша Борисава Боре Дугића, као и светски познатог и признатог Србина Новака Ђоковића, који је постао феномен данашњег доба. Забележене су, међутим, и широј јавности мање познате а за Србе не мање значајне личности, као што је учитељ и народни херој Вељко Дугошевић, фармацеут Слободанка Дуганчић, глумица и писац уџбеника за глуму Десанка Дугалић Недељковић, шумарски стручњак Рајица Ђекић... Неће овде бити занемарени ни припадници других нација, или националних мањина, као што су историчар Александар Павлович Доброклонски, слависти Петар Андрејевић Дмитријевић и Марија Домбровска Партика, астроном и физичар Фран Доминко, агроном Михал Ђуровка, и њима по значају сличне личности које су својим деловањем допринеле развоју српске културе.

Показаће се да има и значајних не само појединаца већ и *породица*, па су оне наведене сабрано, као средњовековна властeosка породица Драгаши, или личности које им припадају засебно, као супружници Добријевић и истакнути чланови породице

⁵ Примери овде наведени су из 2. књиге III тома *Српске енциклопедије*, будући да је њено скорашње појављивање управо и повод овоме осврту.

Десница. Породици Дунђерски посвећена је заједничка одредница, али су и њени чланови појединачно заузели места у овој енциклопедијској књизи. Забележене су и драгоцене породичне баштине и уписани домови тих породица: Дом Јеврема Грујића, Дом породице Павловић или Дом Христића.

Кад је реч о тематским одредницама, демократији или денационализацији, *појмови* и *проблеми* разматрају се са становишта њихових општих значења, тек колико је потребно, а потом се о њима пише у значењима битним за српски народ. Нема много одредница код којих преовлађују општа објашњења (денудација, депресија, дигитална уметност, дизајн, дијета), али и у тим случајевима је наведена домаћа литература. Томе се мора одати заслужено признање јер, иако је реч о енциклопедији општег типа, не расипа се драгоцени простор на „општа места”, не скрива се иза „туђих” домета, већ се приказују специфичности својствене Србима, у чему су, дакако, помогли и сами преци својим давнашњим успесима на пољу културе. Креатори *Српске енциклопедије* показали су да наслеђено умеју да цене.

За разлику од „општијих” тема, одреднице као што су десетерац, деспот, долама или ђерам јасно асоцирају на везу са српским народом. Сазнаћемо и о томе шта Србима значе појмови домаћица и домаћин, али и о листу *Домаћица*, будући да је доста места у овој књизи посвећено листовима и гласилима (педагошко-забавни лист *Дечије новине*, 1918–1930; *Ђаче*, лист за Српчад, 1887–1893; неколико њих с истим називом: *Демокраијија* 1919–1925, *Демокраијија* 1945, *Демокраијија* 1990–1998), као и научним и другим часописима (*Домаћи лекар*, први популарни медицински часопис на српском језику који је месечно излазио у Панчеву од јануара 1871. до јула 1873; *Денџал ариј*, интернационални стручни стоматолошки часопис из Републике Српске, који од 2005. излази и данас).

У петој књизи, као и у онима што јој претходе, присутне су одреднице које имају више значења, дакле и чланака, пишу их различити аутори и тичу се другачијих области. Тако, Докмир је и село у Шумадији и манастир с храмом Ваведена Пресвете Богородице. За поједине вишезначне одреднице, Дневник или Дољани, Уређивачки одбор проценио је да треба да буду засебне одреднице.

За српску културну и друштвену историју и савременост значајне су различите врсте окупљања и удруживања: Дружина младежи српске, Дружина за ослобођење и уједињење српско, Друштво „Српска мајка”, Друштво српске словесности, Друштво физичара Србије, групе уметника (Децембарска група). О свима њима писано је понаособ, али је у *Енциклопедију* укључен и обједињујући текст о значењу *друштва*.

Захваљујући *Српској енциклопедији* остаће забележени простори некадашње Југославије, а данашњег региона, у којима су живели Срби, а има их тамо и данас да живе (Диљ гора и Динара). Неће бити заборављено ни становништво села Добропољци, Дивуша, Дицмо, Доња Јагодња, Доња Ковачица, Допсин... Наводе се и значајне личности српске културе које су рођене на територији данашње Хрватске, савременици: глумац Богдан Диклић из Вараждина, фармацеут и професор Силва Добрић из Бенковца, или хирург и професор Бранислав Донфрид из Белог Манастира и недавно преминули ликовни уметник Боривој Бодо Довниковић. Сетили су се уредници и аутори и историјских личности које нису живеле на простору данашње Србије: привредник, народни посланик и добротвор Милан Добровић, из Великог Грђевца код Дарувара, добротвори Добровићи, Исидор и Христина.

Манастирима, домовима српске духовности, православља, али и културе, посвећено је у *Енциклопедији* доста простора како и доликује значају који ове светиње имају за српско постојање: Дивша, Дивљански, Дивостин, Добриловина, Добрићево... Посебно место заузима манастир Дечани, али и одреднице Дечанска хрисовуља и Дечанско питање.

Иако у *Српској енциклопедији* ратови нису једина тема, ипак су и они забележени да се, као што дуг према некадашњим генерацијама Срба налаже, заувек запамте места, деловања и симболи ужаса и српског страдања: Други светски рат, Добојски сабирни логор из Првог светског рата али и потоњи усташки логори и друга места злочина који су сатрли читава тадашња и будућа бројна насеља српског живља.

Сведочанство о постојању и затирању је и то што су у текстовима о насељима, као што је Дољевац, споменуте и за време рата деведесетих досељене избеглице које су за собом на простору данашње Хрватске оставиле да зјапи ненадокнадива празнина.

Добро је знати да ће за собом оставити трага о свом некадашњем постојању чак и оно чега одавно више нема: Дендра беше жупа о којој сведоче византијски извори.

У петој књизи записане су за српску културу кључне теме и проблеми, добротворство али и добротворство... Имаћемо прилике да у овом тому читаме текстове одредница већег обима, које заузимају више страна: Динар, Држава, Државна знамења, али и оне мање, за које је важно да су поменуте (на пример, Дуб, црква брвнара код Бајине Баште). Читаћемо о Докторовој кули, али видећемо и у каквој је Диоклецијан вези са српским народом. Откриће нам се вредност природних и географских благослова: Дрине, Ђавоље вароши, биљке као што је Докољена. Објашњени су и неки турцизми чије је значење било важно за Србе у доба Османског царства, а чије објашњење је важно и за поглед на савремену Србију и Србе: дербенције, дефтер, диван, дивански намети, диванхана.

Показаће нам се значај историје српске науке, на пример, медицине (дерматологија), али и теренских истраживања (археолошко налазиште „Дијана“), уметности (било да је реч о диплома – музичком инструменту, о музичким групама од који је једна и „Дисциплина кичме“, манифестацијама као што је Дисово пролеће, али и наградама), јер „енциклопедијски резултати треба да представљају и приказ стања наука у одређеном друштву у неком тренутку, тиме она треба да буде и одраз актуелног стања науке, уметности и културе уопште” (Осић, 2014, стр. 312).

Видеће се да ни српска индустрија у прошлости није била безначајна. У одредници Детерценти сазнајемо: „Оснивање радионице Глигорија Глише Јанковића у Крушевцу 1839. сматра се почетком индустријске производње сапуна у Србији...” (SE-5, 2021, стр. 103). О индустрији сазнајемо и у тексту о предузећу „Дијамант”, а занимљиво је и да је породица Јаролимек основала и водила Домаћу индустрију завеса и тепиха.

Слово Ђ у овом тому, и сва ранија слова у претходним томовима, уз запис о том слову српске азбуке започиње и илустрацијом иницијала.

Чак и они који нису упознати са изазовима који се намећу при изради енциклопедије неће остати равнодушни већ при погледу на обим ових књига, што подсећа да није неважан ни визуелни изглед: једноставност је задржана избором свечане а ненаметљиве боје за корице. Прегледности значајно доприноси распоређеност текста у три ступца, на одговарајућем формату, али и одличан избор фонта који се чита без напора. И што је најважније, уз очигледно добро познавање материје, видан је

и вешт избор илустративних прилога, којих је у овој књизи чак 862,⁶ а који значајно употпуњују текстове.

Читалац ће имати прилике да открије подоста тога о чему се не пише много, на пример Цркву Св. Илије из Доњег Хумца, „села у северозападном делу Брача, које се налази близу Нережишћа, средњовековног средишта острва”, као и остатке античког маузолеја (SE-5, str. 414), или шам-дуда испред порте Пећке патријаршије (SE-5, str. 686). Од изузетног значаја су ретко виђене фотографије архитектонских дела: Јан Дубови – Астрономска опсерваторија у Београду, и Никола Добровић – слика Дечјег одељења за физикалну медицину и рехабилитацију у Игалу.

Наведен је незнатан број примера, што чини само део знатно већег – енциклопедијског – знања о српском народу и његовој културној, друштвеној и другој прошлости. Чак и велики znalци српске историје откриће много тога новог.

У целокупном подухвату *Српске енциклопедије*, што је видно у овој, као и у претходним њеним књигама, значајно је да српска прошлост није само прошлост политике и сукоба, већ и знања, сабирања, грађења и стварања. У њој се, баштињем афирмативних материјалних и духовних вредности, истовремено ради и на националном самоосвешћивању, дакле, и самопоштовању, јер свакако је добар осећај потврдити или открити богатство културне прошлости свога народа.

Треба очекивати да појава оваквих издања, дакле и сваког наредног тома, може вишеструко да допринесе унапређењу и развоју српске културе и науке – као литературе за читање, која пружа другачији угао посматрања, али указује и на оно што у истраживањима појединих наука недостаје.

Досадашње енциклопедијске књиге показују преплитање различитих области српске културе, подсећају на значајне личности, прошле и савремене. Указаће се могућности различитих приступа и углова посматрања... Откриће се потенцијали за бројне анализе, као што су опадање броја становништва у местима у Хрватској где је некад преовлађивао српски живаљ, али и пад наталитета у појединим местима у Србији.

Наићи ћемо на сведочанства о стању истраживања на многим пољима науке и уметности, чак и у ситно исписаној али битној литератури. Између осталог, испод аутора биографских одредница наведена је литература о *Дечијим новинама* (А: Д. Пойов, „*Српска шийамја у Ујарској у време Првој светској рата*”, ЗМСИ, 1982), „Извештај о раду Хируршког одељења болнице у Шапцу за 1906. годину”, САЦЛ, 1907; Д. С. Кастратовић, „Историја медицине Пожаревачког округа, По 1911” (SE-5, 2021, str. 730). У литератури ћемо наићи и на Српски биографски речник, још један национални енциклопедијски пројекат Матице српске који је у процесу израде, а важан је за српско историјско сећање. Значајан је он и као један од извора рада на *Српској енциклопедији*, што само сведочи о томе колико значе ресурси до којих се стигло радом на другим националним пројектима.

Све су то више него довољни разлози да се настави са радом на овом пројекту, онолико брзо колико околности допуштају. Рад на енциклопедији подразумева уложен велики труд и рад, а кад је реч о српској – труд и напор морају бити више него

⁶ Видан је и напредак у илустративном материјалу. У првој књизи првог тома било их је 400, у другој – 590, у другом тому – 861, док је у првој књизи трећег тома укључено 812 илустрација.

удвостручени јер су код нас Срба и околности увек теже (честа промена власти па и државе, дакле и културне политике, учестала пресецања континуитета...). Стога у овом послу код Срба време јесте важан али не и одлучујући фактор, истрајност је важнија. Срећа је што се бројни прегаоци на овом послу очигледно више и не питају да ли је *Српска енциклопедија* потребна или не – већ делују. Досадашњим објављивањима успели су да покажу истрајност и сабраност, што пружа поверење у то да је могућ даљи континуитет и да наша пролазност или трајање умногоне зависе и од нас самих. Битно је да су већ начињени бројни кораци у том смислу и да је покренута она непозната а готово опипљива сила која вуче да се иде даље ка циљу.

Преглед само најновијег тома *Српске енциклопедије* – подсећање, као и откривање нових сазнања – може да изазове чак чуђење (код нас Срба, увек толико настројених објективности, макар и на своју штету), али и понос на пространство области и могућности којима се српство простире. И, ето је искра за жар самосвести, дакле, коначно и темељ за градњу толико нам потребног националног самопоштовања (од кога су нас упорно различите силе и на разне начине одвраћале, упозоравањем да чинимо штету неком другом).

„Такво знање нама је одиста неопходно кад год покушамо сами себи да одговоримо на питање ко смо ми, као народ, и шта смо, где се налазимо и куда то идемо? Исто тако неопходно нам је такво знање када водимо разговоре са представницима других народа Европе и света: морамо стећи пуну историјску и културолошку самосвест како бисмо, следећи процедуре критичке свести, стекли неопходно самопоштовање и избегли замке аутошовинизма.” (Negrišorac, 2012, str. 414)

То што је енциклопедија заокружено знање, не значи да је и окончано. Појављивање њених књига отвориће нова питања и открити нове теме. Свака одредница је цигла уграђена у зид-књигу, која је део пројектованог десетотомног енциклопедијског утврђења. Вероватно је да и у случају *Српске енциклопедије*, као што обично буде код већих националних пројеката, неће изостати критике поводом темпа излажења, да ће се постављати питања зашто је нечем остављено више а неком или нечем мање простора, док су поједине теме и личности сасвим изостали. Но, у оваквим пројектима смисла имају само она запажања која могу да утичу на побољшање квалитета рада, јер сваки корак даље у овом деловању отварање је могућности за рад на другом (и/или допунском) издању – и само такве примедбе биће конструктивне а не малициозне.

Најважније од раније постављаних питања, питање зашто Срби нису раније имали националну енциклопедију, постаје излишно јер ни околности у којима је овај народ живео и стварао нису биле као код других народа који своју енциклопедију имају и пре него што је српска почела да се појављује. Питање које сада постаје пресудно је: Да ли ће појединци и институције, који су на себе преузели одговорност израде *Српске енциклопедије*, истрајати и успети да је у догледно време у потпуности заврше?

Чекајући стрпљиво одговор на то питање, чекаћемо издања која следе, а надаћемо се и њиховим онлајн верзијама, као и преводу на стране језике. Но, оно што никако не треба да чекамо јесте да нас други цене да бисмо почели да ценимо себе. Пет објављених књига *Српске енциклопедије* пружају нам сасвим довољно материјала да себе национално боље спознамо. Вредности за које читањем тих пет књига откријемо да су српске могу нас, с разлогом, учинити поносним што и ми том народу припадамо.

Dejana Đ. Očić¹
University of Belgrade, Faculty of Philology
Belgrade (Serbia)

**A NEW BOOK OF *SERBIAN ENCYCLOPAEDIA*:
A STEP FORWARD IN THE REVIVAL
OF NATIONAL SELF-RESPECT**

Group of authors, *Serbian Encyclopaedia*, Volume III, Book 2, Demokratija–Đuša.
Novi Sad: Matica srpska; Belgrade, Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for
Textbooks, 2021, 976 pages

(Translation *In Extenso*)

Abstract: When browsing through the recently published second book of the third volume of *Serbian Encyclopaedia*, which has been published since 2010, inevitable questions arise about the role and importance of each of those books and the entire project to the culture of the Serbian nation. By its basic characteristics, *Serbian Encyclopaedia* has the potential to open, awaken or refresh knowledge and memory of the facts about Serbian history, as well as of its up-to-dateness and perspective, i.e. to recover the national self-awareness that is so necessary to Serbs, which is not only one of the necessary prerequisites for national self-respect, but also a basic presupposition of survival and development.

Keywords: *Serbian Encyclopaedia*, national project, national self-respect, entries, illustrative material

*An encyclopaedia is, among other things,
a picture of oneself that a generation leaves to its descendant.*
(Piper, 2015, p. 59)

The publication of the latest book of *Serbian Encyclopaedia* has completed six letters of the Serbian alphabet, within which, in the form of longer or shorter articles, knowledge is presented about everything that the Editorial Board of the *Encyclopedia*, based on previous

---

¹ dejanaocic@gmail.com

research and studies, considered important to understanding the truth about the Serbian nation. The texts covered by these six letters are distributed in five books of the encyclopaedia, i.e. in its three volumes. Since the texts published to date make one fifth of the alphabet, or one third of the conceived final scope of *Serbian Encyclopaedia*, the publication of its latest book refreshes the view of the road covered in that demanding task, but also points to what could be expected from that national project in the future.

The first book of the third volume of *Serbian Encyclopaedia* was published in 2010, and the following books in 2011, 2013, 2018 and 2021. However, the preparations for the work on the encyclopaedia began long ago, lasted quite long and were suspended and resumed on many occasions, with the public and the participants in it feeling rather apprehensive about the certainty and further course of the project. The preparations and plans seemed to become more certain at the end of 2005, with the adoption of the Law on *Serbian Encyclopaedia*. According to the Law, important Serbian institutions such as Matica srpska, Serbian Academy of Sciences and Arts and the Institute for Textbooks as the executive publisher are responsible for uninterrupted publication of *Serbian Encyclopaedia*.

After the publication of the third volume of the encyclopaedia, a decade and a half after the adoption of the above-mentioned Law, a question arises: What does the most recent book of *Serbian Encyclopaedia* really represent and offer us?

On almost one thousand pages, in the form of longer or shorter textual units – entries, this book offers records about biographies of different people, explanations and descriptions of toponyms, texts about various topics and problems relevant to the Serbian nation. Under every separate unit², the respective author is signed, which is followed by the references used by the signatory of the text. The list of 532 authors is given at the beginning of the book. The overview of the lists of authors from other books³ shows that many authors are repeatedly engaged, although some of them have not lived to see the publication of the book they wrote for, while there are many new names as well. The authors were also selected and assigned new topics by the editors of specific professions, who shared the responsibility for thirty-three fields and who together make up the Editorial Board. In that job, the President of the Editorial Board Dragan Stanić (Ivan Negrišorac) continued the long-commenced road of his predecessor Čedomir Popov, who lived to see at least the first book of the *Encyclopaedia*. Besides the authors and editors, part of this large team includes members of professional boards, lexicographic and art-graphic boards, and the author of the maps. A contribution to this complex project has also been made by those who supplied material for the needs of the Encyclopaedia or provided help in another manner.⁴

There are many factors on which the quality of the encyclopaedia and its individual books and volumes depends: preparation and “refinement” of the index as the foundation of each encyclopaedia, the choice of authors and good assignment of texts, collection of adequate illustrative materials, production of maps, editing, proof-reading, page design and

---

² Frequently those are also articles by different authors, two or more of which are present in the event of longer entries.

³ In the first book of the first volume, there were 511, in the second – 488, in the second volume 527, while in the first book of the third tome the texts were written by 553 authors.

⁴ They are listed in the acknowledgements, where the Editorial Board expresses its gratitude to individuals and institutions.

choice of the fond... All this is worked on far earlier than actual writing and preparation for printing, and the quality is evident after the publication if the following criteria have been fulfilled: transparency, legibility and aesthetics of the pages of the book block, but also uniformity of various written and illustrative materials.

If someone doubts the complexity of this type of venture, it is enough to remember that its foundation constitutes a large number of persons, toponyms and notions that should be found in the entire, overall and completed encyclopaedia, whenever it happens. The list of previously assigned topics, *the encyclopaedia index*, is approved by the members of the Editorial Board.

“Making a reliable index ensures the most solid foundation for shaping the project of *Serbian Encyclopaedia*. The index is encyclopaedic material selected, distributed and valued as a precisely established plan and project.” (Editorial Board of *Serbian Encyclopaedia*, 2010, p. 10)

The uniform list, in the form of topics, needs to be classified by fields that will be assigned by the editors of professions, with the aid of their members, to the authors, bearing in mind that some of them will be within the competence of two or more fields. In respect of the assigned topics, the authors will be required to invest plenty of time, careful reading and committed research so as to return the textual units “in reverse order” to other participants in the project. After professional, editorial and language-proof reviews and refinements, previously classified topics will once again be united by being put into the alphabetical order, in which they will be “nested”, thus enriched by written and illustrative materials, and, collected in a single book, they will undergo the stage of design and print preparation. The whole process of distributing the initial index, slowly and gradually, with the passage of time and the use of resources, is repeated for each individual book.

The latest and enormous step in that process is the publication of the fifth book of *Serbian Encyclopaedia*, which presents eminent historical and contemporary *persons*, including priests and army officers, rulers, writers, scriptwriters, journalists, actors, film directors, artists, architects, athletes, tradesmen, benefactors, jurists, art historians, scientists, archaeologists, folklorists, geneticists, microbiologists, university professors etc. The biographies of the fifth book of *Serbian Encyclopaedia* will, as anticipated, include the biography of Serbian queen Draga Obrenović,⁵ legendary Serbian actress Milena Dravić, flute player Bora Dugić, as well as worldwide known and recognized Novak Đoković, who has become the phenomenon of the modern era. However, the book also records some persons the broader public is less familiar with, but definitely not less important to Serbs, such as teacher and war hero Veljko Dugošević, pharmacists Slobodanka Dugandžić, actress and author of acting textbooks Desanka Dugalić Nedeljković, forestry expert Rajica Đekić, to name but a few. Here, the members of other nations or national minorities will not be forgotten either, for example historian Aleksandar Pavlović Dobroklonski, Slavist experts Petar Andrejević Dmitrijev and Marija Dombrovska Partika, astronomer and physicist Fran Dominko, agronomist Mihal Đurovka and other equally outstanding persons whose activities contributed to the development of Serbian culture

---

⁵ The above-listed examples are from Volume III, Book 2 of *Serbian Encyclopaedia*, since its publication is the subject of this review.

It will turn out that there are not only significant individuals, but also *families*, which are listed collectively, such as the medieval noble Dragaš family, or persons belonging to those families individually, for example the married couple Dobrijević and eminent members of the Desnica family. The Dunderski family is presented in a collective entry, but its members are given individual places in this book of the encyclopaedia. The book also records valuable family heritages and homes of those families: Jevrem Grujić's home, Home of the Pavlović family or Home of the Hristić family.

Speaking of thematic entries, such as democracy or denationalization, *concepts* and *problems* are elaborated from the perspective of their general meanings, to a necessary extent, and then written about in the meanings relevant to the Serbian nation. There are not too many entries in which general explanations prevail (denudation, depression, digital art, design, diet), but even in those cases Serbian literature is cited. It must be given the credit it deserves because, although this is a general-type encyclopaedia, the precious space is not lost to “common places” and there is no attempt to hide behind “someone else's” accomplishments, but the specifics typical to Serbs are shown, in which our ancestors certainly helped with their past successes in the field of culture. The authors of *Serbian Encyclopaedia* have shown that they are able to appreciate the inherited.

Unlike “more general” topics, the entries such as decasyllable, despot, dolman or well sweep (shadoof) are clearly associated with the Serbian nation. We will also learn what Serbs mean under the notions of “hostess” and “host”, as well as about the journal *Housewife*, because large part of this book is dedicated to journals and magazines (educational-entertainment journal *Dečije novine* (*Children's Newspaper*, 1918–1930; *Đače* (a journal for little Serbs, 1887–1893; several journals with the same name: *Democracy* 1919–1925, *Democracy* 1945, *Democracy* 1990–1998), as well as scientific and other journals (*Home Doctor*, the first popular medical magazine in Serbian, which was published in Pančevo from January 1871 to July 1873; *Dental Art*, an international professional dentistry journal from Republic Srpska, since 2005 to date).

The fifth book, just as the preceding ones, contains some entries with several meanings, i.e. articles as well, which are written by different authors and concern different fields. For example, Dokmir is both a village in Šumadija and a monastery with the Church of the Presentation of the Holy Mother. Regarding certain entries with several meanings, Dnevnik (diary, main news journal) or Doljani, the Editorial Board decided that they should be separately presented.

Of significance for Serbian cultural and social history and modernity are various types of gatherings and associations: Serbian Youth Group, Serbian Liberation and Unification Group, Society “Serbian Mother”, Society of Serbian Solemnity, Society of Physicists of Serbia, and groups of artists (e.g. December Group). Each of them is elaborated separately, but the Encyclopaedia also includes the text that unifies the meaning of the concept of *societies/associations*.

Thanks to *Serbian Encyclopaedia*, the territories will be recorded of former Yugoslavia and today's region that used to be or are still inhabited by Serbs (Dilj gora and Dinara). The population of the villages of Dobropoljci, Divuša, Dicmo, Donja Jagodnja, Donja Kovačica, Dopsin... There are also outstanding persons of the Serbian culture born in the territory of today's Croatia, contemporaries such as actor Bogdan Diklić from Varaždin,

pharmacist and professor Silva Dobrić from Benkovac, surgeon and professor Branislav Donfrid from Beli Manastir and recently deceased artist Borivoj Bodo Dovinković. The editors and authors also remembered historical figures that did not live in the territory of today's Serbia: businessman, Member of Parliament and benefactor Milan Dobrović from Veliki Grđevac near Daruvar, or benefactors Isidor and Hristina Dobrović.

Monasteries, as homes of Serbian spirituality, Orthodox Christianity, as well as culture, have been given plenty of space in the Encyclopaedia, in line with the importance of these shrines for the Serbian existence: Divša, Divljanski, Divostin, Dobrilovina or Dobrićevo. A special place is given to the Monastery of Dečani, as well as the entries Dečani Chrysobulls and Dečani Question.

Although wars are not the only topic in *Serbian Encyclopaedia*, they are still recorded, as required by the debt to former generations of Serbs, in order to remember the places, acts and symbols of terror and Serbian suffering: World War Two, Dobojski collection camp from World War One, as well as later Ustasha camps and other places of crime that destroyed whole past and future settlements with numerous Serbian inhabitants.

The testimony to the existence and destruction is also the fact that the texts about settlements such as Doljevac also mention the refugees who left an irreplaceable abyss in the territory of today's Croatia after having to flee during the war of the 1990s.

It is good to know what traces of past existence will be left by some long gone places: Dendra, a district mentioned in Byzantine sources.

The fifth book includes key topics and issues relevant to Serbian culture, charity and endowments... In this book, we will be able to read longer texts about this, on several pages: Dinar, State, National symbols, as well as the shorter ones that also need to be mentioned (for example, Dub, the wooden church near Bajina Bašta). We will read about the Doctor's Tower and learn how Diocletian is connected with the Serbian people. We will discover the value of natural and geographical gems: the Drina River, Đavolja varoš (Devil's Town), or plants such as common snowflake (*Leucojum aestivum*). There are also some Turkish words whose meaning was relevant to Serbs during the Ottoman Empire and whose explanation is important for the view of modern Serbia and Serbs: Derbendcis, Defter, Divan, Divan levies and Divankhana.

We will discover the importance of history of the Serbian science, for example of medicine (dermatology), as well as field research (the archaeological site "Diana"), arts (from the traditional woodwind musical instrument known as *diple*, music bands, such as "Disciplina kičme", manifestations such as Dis Spring, but also awards), because "encyclopaedic results should also present the review of the status of science in a society at a certain point of time, therefore an encyclopaedia should be the reflection of the current status of science, art and culture on the whole" (Očić, 2014, p. 312).

It will also be seen that Serbian industry in the past was far from being minor. In the entry Detergents we can read: "The establishment of the workshop of Gligorije Gliša Janković in Kruševac in 1839 marks the beginning of industrial production of soap in Serbia..." (SE-5, 2021, p. 103). We are further informed about industry in the text about the Enterprise "Diamond", and about the interesting fact that the Domestic Industry of Curtains and Carpets was founded and run by the Jarolimek family.

Letter “Đ” in this volume, just as all other letters in the previous volumes, starts with the text about that particular letter of the Serbian alphabet, accompanied by the illustration of the initial.

Even those who are not acquainted with the challenges of writing the encyclopaedia will not be indifferent at the first sight of the scope of these books, which reminds us that the visual appearance cannot be neglected: simplicity has been preserved by the choice of the solemn and yet unobtrusive colour for the covers. The transparency is substantially contributed to by the three-column texts in the appropriate format, as well as by the excellent choice of the font that can be read smoothly. Most importantly, together with the excellent knowledge of the matter, there is also a visibly skilful choice of illustrations – as many as 862 in this book,⁶ which significantly complement the texts.

The reader will have the opportunity to discover much that is not written about on a large scale, for example the Church of St. Elijah in Donji Humac, “the village in the north-west part of Brač, in the vicinity of Nerežišće, the medieval centre of the island”, as well as about the remnants of an ancient mausoleum (SE-5, p. 414), or about the mulberry tree at the port of the Patriarchate of Peć (SE-5, p. 686). Of exceptional importance are rarely seen photographs of architectural works: Jan Dubovi – Astronomical Observatory in Belgrade, and Nikola Dobrović – the photograph of the Children’s Wing for Physical Medicine and Rehabilitation in Igalo.

Despite a small number of examples, this is only part of much larger encyclopaedic knowledge about the Serbian nation, its cultural, social and other past. Even great connoisseurs of Serbian history will discover many new facts.

In the entire venture of compiling *Serbian Encyclopaedia*, as can be seen in this book, just as in the previous ones, it is important that the Serbian past is not only the past of its politics and conflicts, but also of knowledge, collection, building and creation. By preserving affirmative material and spiritual values, the encyclopaedia at the same time works on national self-awareness, or self-respect, because it is certainly a good feeling to prove or discover the wealth of cultural past of one’s nation.

The publication of editions like this, including every following volume, can be expected to contribute to the improvement and development of Serbian culture and science – as the literature for reading, which will provide a different point of view, but also point to what is missing in the research of individual sciences.

The books of the encyclopaedia published to date show the intertwining of different fields of Serbian culture, reminding of important persons in the past and the present. Different approaches and points of view will be available. The potentials for numerous analyses will be revealed, such as the decreasing population numbers in the places in Croatia where the Serbian people used to be prevalent, as well as the birth rate decrease in some places in Serbia.

We will find the testimonies about the status of research in many fields of science and art, even in the small-font but relevant references. Among other things, the authors’ biographical entries are accompanied by the footnotes about *Children’s Newspaper* (*Author:*

---

⁶ There is evident progress in the illustrative material as well. The first book of the first volume contains 400, the second – 590, the second volume – 861, whereas the first book of the third volume contains 812 illustrations.

D. Popov, "Serbian Press in Hungary during World War One", ZMSI, 1982), "Report on the work of the Surgeon Department of Šabac Hospital in 1906", SACL, 1907; D. S. Kastratović, "History of Medicine in Požarevac District, Po 1911" (SE-5, 2021, p. 730). The references also contain the Serbian Biographical Dictionary, another national encyclopaedic project of Matica srpska, which is in the process of production and relevant to the Serbian historical memory. This Dictionary is also an important source of work on *Serbian Encyclopaedia*, which only proves the great value of the resources found in the work on other national projects.

All these are more than sufficient reasons for continuing the work on this project, at the pace permitted by the circumstances. The work on any encyclopaedia involves great efforts and diligence and, when it comes to *Serbian Encyclopaedia*, efforts and diligence must be more than doubled because the circumstances of Serbia are always more difficult (frequent change of power, and even of the state, which also refers to cultural policy, repeated suspension of continuity etc.). Therefore, in this work, time is an important but not a decisive factor for Serbs – persistence is more important. Fortunately, numerous participants in this work evidently no longer wonder whether *Serbian Encyclopaedia* is necessary or not – instead, they act. In the previous publications, they managed to show persistence and composure, which ensures trust in the possibility of further continuity, proving that our transience or permanence largely depends on ourselves. It is relevant that numerous steps have been taken in that respect and that the unknown, but almost tangible force has been initiated that keeps us going towards our goal.

The overview of only the latest volume of *Serbian Encyclopaedia* – reminder as well as discovery of new findings – can even cause wonder (among us Serbs, there are always so many inclinations towards objectivity, even to our detriment), but also the pride because of the vast field and possibilities of the Serbian nation. It brings a spark to the flame of self-awareness, finally a foundation for building indispensable national self-respect (which we have been persistently discouraged from by different powers and in different manners by warning us that we cause harm to others).

"We truly need such knowledge whenever we try to answer our question about who we are as a nation, what we are, where we are and in what direction we are going. Moreover, we also need such knowledge when speaking to the representatives of other nations of Europe and the world: we must gain full historical and cultural self-awareness in order to gain necessary self-respect and avoid the traps of auto-chauvinism, while following the procedures of critical awareness." (Negrišorac, 2012, p. 414)

The encyclopaedia representing completed knowledge does not mean it has been completed forever. The publication of its books will raise new questions and discover new topics. Each entry is a brick build into the book as a specific wall, which is only part of the planned ten-volume edition, or a "fortress". It is likely that *Serbian Encyclopaedia*, as is the case with all great national projects, will also encounter criticism due to the pace of its publication; questions will be posed about why something or someone is given more or less space, while some topics and persons have been omitted. However, in projects like this, only those observations count that may lead to the improved quality of the work, because every step further in this acting means opening possibilities for working on the second and/or supplementary edition – and only such objections will be constructive and not malicious.

The most important of the previously posed questions – why Serbs did not have their national encyclopaedia earlier, becomes unnecessary because the circumstances in which this nation has lived and created have not been similar to those of other nations who had their respective encyclopaedias even before the publication of the Serbian one. The question that has become crucial now is whether the individuals and institutions that have assumed responsibility for writing of *Serbian Encyclopaedia* will persevere and manage to complete it in the foreseeable future.

While waiting patiently for an answer to that question, we will wait for the ensuing publications and hope for their online versions, as well as the translation into foreign languages. However, what we must not wait for whatsoever is for others to appreciate us so that we will begin to appreciate ourselves. Five books of *Serbian Encyclopaedia* published to date offer us sufficient material to get to know ourselves better in national terms. The values we discover as Serbian by reading these five books can rightfully make us proud of the fact that we belong to that nation.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Editorial Board of Serbian Encyclopaedia (2010). *Serbian Encyclopaedia / SE-1*, Volume I, Book 1, A–Beob. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: SANU, Zavod za udžbenike. [In Serbian]
- Serbian Encyclopaedia / SE-5* (2021). Volume III, Book 2. Novi Sad: Matica srpska; Beograd: SANU, Zavod za udžbenike. [In Serbian]
- Negrišorac, I. (2012). Serbian Encyclopaedia: Conceptualization of Knowledge as a System and Phenomenological Description of its Opponents. *Letopis Matice srpske*. Year 188. March 2012. Book 489, Notebook 3, 412–422. [In Serbian]
- Očić, D. (2014). Encyclopaedic Studies as a National Interest. *Letopis Matice srpske*. Book 493, Notebook 3, March 2014, 289–313. [In Serbian]
- Piper, P. (2015). Serbian Encyclopaedia. Volume 2, V–Všetečka. Tribina Biblioteke SANU. 58–62. In: *The SASA Library Forum*. Year III, Volume 3. Beograd: SANU. [In Serbian]